

تکلیف زنان در جامعه منتظر امام مهدی (عج) از منظر آیات و روایات

لیلا حنیفی^۱

چکیده

انتظار موعود جهانی در همه ابعاد زندگی منتظران اعم از بُعد فکری، نظری و عملی تأثیر می‌گذارد و به همه ی اعمال و رفتار آنان جهت می‌دهد. منتظران باید در میدان عمل بکوشند تا زمینه های ظهور دولت حق را فراهم نمایند. از سوی دیگر زنان که بخش مهمی از پیکره امت اسلامی را تشکیل داده و وظیفه ی حساس تربیت نسل منتظر را نیز بر عهده داشته اند؛ همواره مورد توجه بزرگان دین قرار گرفته و برای آنان برنامه هایی خاص تعبیه شده است لذا این پژوهش درصدد است تا تکلیف زنان در جامعه منتظر امام مهدی (عج) را از منظر آیات و روایات تبیین نماید. در نتیجه به دست آمد که زنان منتظر برای آن که به تکلیف خود در راستای زمینه سازی ظهور حکومت امام مهدی (عج) عمل کرده باشند باید در حوزه فردی به شناخت حقوق زن در اسلام، شناخت امام عصر خویش و یاد او، حجاب و عفاف و تهذیب نفس و در حوزه خانوادگی به آرامش همسر، تداوم بخشیدن نسل آدمی، پوشاندن عیوب همسر و تقویت باورهای دینی فرزندان و کنترل و نظارت آنان و ذکر فضایل اهل بیت و فرهنگ آنان و همچنین توجه به عنایات اهل بیت (علیه السلام) بپردازند. جمع آوری اطلاعات این مقاله به شکل کتابخانه ای بوده و شیوه ی نگارش نیز به شکل توصیفی است.

واژگان کلیدی: تکلیف، تکلیف منتظر، جامعه منتظر، زنان منتظر، منتظر

^۱ طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه حضرت ولیعصر (عج)، hanifileyla20@gmail.com

مقدمه

خانواده اساس اجتماع است و در فرهنگ اسلام اهمیت و منزلت بسیاری دارد. در اسلام هیچ بنیانی نزد خداوند دوست داشتنی تر از ازدواج نیست، ازدواج پیوند الهی و بهترین نهاد سازندگی اجتماع محسوب می شود. اصلاح هر جامعه به اصلاح افراد آن بستگی دارد و اصلاح هر فردی نیز بی تأثیر از خانواده به ویژه زن آن خانواده نیست. اسلام نقش زن در تربیت فرزندان را بسیار مهم و اساسی می داند، همچنین تأثیرگذاری در جهت گیری های مرد خانه نیز نقش مهمی دارد. در این زمینه امام خمینی (ره) فرمودند: «قرآن کریم انسان ساز است و زنان نیز انسان ساز هستند، وظیفه زنان انسان سازی است.» لذا چون زن اساس شکل گیری هویت خانواده است می تواند در نقش های مادری، همسری، خواهری و دختری نقش ویژه در اصلاح جامعه داشته باشد. در دوران غیبت امام عصر (عج) همه انسان ها در برابر امام عصر خود مسئول هستند و برای زمینه سازی ظهور آن حضرت وظایفی در جامعه بر عهده دارند که در این میان زنان که نصف جمعیت جامعه را تشکیل می دهند نقش بیشتری دارند. زیرا علاوه بر نقش خودسازی که نقش عمومی همه انسان هاست نقش دیگرسازی یعنی تربیت نسل منتظر را نیز بر عهده دارند. در عصر حاضر که زن و خانواده در آماج حملات فرهنگی دشمنان قرار دارند، زن منتظر باید از وظایف اصلی خود که مهمترین آنها شناخت امام عصر خود و گسترش تقوا و عفاف است شناخت و آگاهی داشته باشد. سپس با انتقال ارزش های دینی به فرزندان خود و تربیت افراد شایسته بتواند از یک طرف امنیت روحی و روانی را به جامعه هدیه بدهد و از طرف دیگر مسئولیت خود را در زمینه سازی ظهور ولی زمان خود به انجام برساند.

در پژوهش های پیشین ابراهیم شفیعی سروسنایی در کتاب «معرفت امام زمان (عج) و تکلیف منتظران» به بررسی مبانی لازم برای فهم صحیح مهدویت پرداخته و کارهایی که فرد منتظر باید در زمان انتظار امام زمانش انجام دهد را بیان نموده است. مریم معین السلام و علی غلامی در کتاب «زن منتظر و منتظر پروری» به بیان کلیاتی از نیازمندی های زنان برای حضور فعال در جامعه و مهتاسازی زمینه ی ظهور پرداخته و راهکارهای عملی و نیز روش های سنجش میزان موفقیت در عمل به وظایف را بیان نموده است. شهناز فروزان در پایان نامه «مشخصات و وظایف منتظران از منظر آیات و روایات» در ابتدا بر اساس قاعده لطف نیاز اساسی انسان را امامت دانسته و سپس تکالیف منتظران را در زمان غیبت امام عصر (عج) تبیین کرده است. لیلا امیدی در پایان نامه «نقش زنان حکومت جهانی حضرت مهدی (عج)» به جایگاه نقش زنان در زمینه سازی حکومت جهانی امام مهدی (عج) در دو بعد خانواده و جامعه پرداخته است. محمود ملکی راد در مقاله «آثار انتظار و وظایف منتظران از منظر مقام معظم رهبری» اعتقاد داشته به این پرسش که از منظر رهبری انتظار چه آثاری دارد و منتظران

چه وظایفی دارند پاسخ درستی داده نشده است لذا جهت تبیین این پاسخ به آثار مکتوب و منقول مقام معظم رهبری مراجعه کرده است.

در اکثر موارد یاد شده به وظایف منتظران در حوزه فردی، خانوادگی و اجتماعی در راستای آماده‌سازی ظهور پرداخته شده است اما هیچکدام به طور خاص به وظایف زنان در جامعه منتظر آن هم به گونه ای که تمام ابعاد را در بر گیرد؛ نپرداخته است. لذا از آن جایی که زن منتظر برای اینکه بتواند یک فرزند منتظر تربیت کند لازم است با وظایف اصلی خویش آشنا گردد و با درک عمیق معارف دین آنها را به فرزندان و خانواده انتقال دهد؛ این پژوهش می‌کوشد چند مورد از سازوکارهای تعلیم و تربیت نسل منتظر را با تکیه به قرآن و روایات معصومین (ع) ارائه دهد تا مادران بهتر بتوانند در جهت تقویت بنیان های دین داری در فرزندان خود تلاش نمایند. زیرا نسل بدون دین و معرفت، هرگز نمی‌تواند در آینده، پرچمدار حکومت جهانی حضرت مهدی موعود (عج) باشد. جمع آوری اطلاعات این مقاله به شکل کتابخانه ای بوده و شیوه ی نگارش نیز به شکل توصیفی است.

۱. مفهوم شناسی

در ادامه به بررسی معانی لغوی و اصطلاحی مفاهیم مورد نظر در این پژوهش می پردازیم.

۱.۱. منتظر

معنای لغوی منتظر با سه حرف اصلی [م ت ظ] را دهخدا؛ چشم داشته شد، مورد انتظار، کسی را چیزی که چشم راه او باشندرا آورده است.^۱ در جای دیگر انتظار به معنای درنگ در امور، نگهبانی، چشم به راه بودن و نوعی امید داشتن به آینده است.^۲ انتظار در اصطلاح یک حالت روانی به همراه درنگ و تأمل است، از این معنا دو نوع برداشت می‌توان داشت. حالت روانی و چشم به راهی، منتظر دست روی دست بگذارد و وضعیت موجود را تحمل کند و به امید آینده مطلوب، بدون هیچ‌گونه تلاشی فقط انتظار بکشد. این چشم به راهی و انتظار سبب حرکت، پویایی عمل و آمادگی وسیع‌تر گردد با مراجعه به متون روایی، مشاهده می‌شود که معصومان (ع) خیلی روشن با ارائه تصویری روشن از انتظار، روی برداشت نخست خط بطلان کشیده‌اند و انتظار را عملی نامیده‌اند.^۳

^۱ دهخدا، لغت‌نامه، ج ۱۲، ص ۴۶۸

^۲ مصطفوی، ج ۱۲، ص ۱۶۶

^۳ کارگر، دوازده گفتار مهدوی، ص ۹۰-۹۱

از رسول گرامی اسلام (ص) نقل شده است که: «أفضل العبادَةِ انتظارُ الفَرَجِ. برترین عبادت‌ها انتظار فرج است»^۱ انتظار موعود جهانی در همه ابعاد زندگی منتظر تأثیر می‌گذارد. در بعد فکری و نظری که زیربنای اعمال و رفتار انسان است، انتظار صحیح می‌طلبد که منتظر، بنیان‌های اعتقادی و فکری خود را تقویت کند تا در دام مکتب‌های انحرافی گرفتار نشود و یا به خاطر طولانی شدن دوره غیبت امان عصر (عج) به چاه یأس و ناامیدی سقوط نکند. در بعد عملی، انتظار به همه اعمال و رفتار انسان جهت می‌دهد و منتظر باید در میدان عمل بکوشد تا زمینه‌های ظهور دولت حق فراهم گردد. بنابراین منتظر در این بخش هم به ساختن خود و هم به سامان دادن جامعه همت می‌گمارد.^۲

۲. تکلیف زن منتظر

زنان به عنوان بخش مهمی از پیکره امت اسلام، همواره مورد توجه خاص بزرگان دینی بوده‌اند و در احادیث دینی، زنان به عنوان جانشینان پیامبران در خانواده یاد شده‌اند که وظیفه حساس تربیت نسل‌های با ایمان و پاک را بر دوش دارند. زنان مانند مردان از ارزشمندی و قابلیت والا برخوردار هستند. اصولاً در مسیر معنویت و سازندگی و در بستر عقاید و احکام و اخلاق دین، انسان مطرح است. نه مرد و زن.^۳ بنابراین زن منتظر برای اینکه به تکلیف خود عمل کرده باشد و نقشی در زمینه‌سازی ظهور حکومت امام عصر (عج) خود داشته باشد، در گام نخست خودش نسبت به دستورات دین شناخت و آگاهی کسب کند و در گام بعد با انتقال این ارزشهای دینی به فرزندان تربیت کننده نسل «مهدوی(عج)» باشند. در ادامه به برخی از تکالیف زنان منتظر در حوزه فردی و خانواده اشاره می‌گردد.

۲,۱,۱. تکلیف زن منتظر در حوزه فردی

تربیت نسل منتظر در راستای زمینه سازی ظهور، امری مهم است که وظیفه آن بر دوش زنان با ایمانی است که احساس تکلیف می‌کنند. لذا زنان باید خودشان عامل به دستورات الهی باشند تا بتوانند معارف دینی را به فرزندان و جامعه انتقال دهند. در ادامه چند مورد از مهمترین تکالیف زن منتظر به اختصار بیان می‌گردد.

۲,۱,۱. شناخت حقوق زن در اسلام

اسلام دین مساوات و برابری است. این دین زمانی ظهور کرد که در شبه جزیره عربستان و دیگر سرزمین‌های جهان، نه تنها میان زن و مرد، بلکه میان انسان‌ها برابری معنا نداشت. در میان برخی از قبایل عرب اگر فردی

^۱ مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۲

^۲ بالا دستیان و همکاران، نگین آفرینش، ج ۱، ص ۱۳۹

^۳ قاسمی منفرد، ملکوت زمان در ارتباط با حضرت ولیعصر (عج)، ص ۴

صاحب دختر می‌شد یا او را زنده به گور می‌کردند یا باید تا آخر عمر، ننگ داشتن دختر را تحمل می‌کرد.^۱ در چنان شرایطی، خداوند در قرآن کریم از زن و مرد در کنار هم یاد کرد و مبدأ خلقت هر دو آنها را «نفس واحد» معرفی فرموده است.^۲ «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً»^۳ ای مردم از (مخالفت) پروردگارتان بپرهیزید؛ همان کسی که همه شما را از یک انسان آفرید و همسر او را (نیز) از جنس او خلق کرد و از آن دو با مردان و زنان فراوانی (روی زمین) منتشر ساخت. قانون خلقت تفاوت‌هایی را در زن و مرد بوجود آورده است، تا پیوند خانوادگی زن و مرد را محکم‌تر کند و شالوده‌ی وحدت آنها را بهتر بریزد. قانون خلقت این تفاوت‌ها را به این منظور ایجاد کرده است که به دست خود، حقوق و وظایف خانوادگی را میان زن و مرد تقسیم کند. این تفاوت‌های زن و مرد «تناسب» است نه نقص و کمال. قانون خلقت خواسته است با این تفاوت‌ها تناسب بیشتری میان زن و مرد - که قطعاً برای زندگی مشترک ساخته شده‌اند - به وجود آورد.^۴

آیاتی از قرآن کریم به زن و مرد یکسان وعده بهشت می‌دهد و هر دو را در اقام نماز، اعطای زکات و اصلاح جامعه اسلامی در قالب امر به معروف و نهی از منکر مسئول می‌شمارد.^۵ و بر ایمان، تسلیم، صداقت، صبر، خشوع و عفت زن و مرد ارزش یکسانی قائل است.^۶ رسول خاتم (ص) در جامعه‌ای که زن عنصری پست و همچون کالا قلمداد می‌شد، دست به یک انقلاب عظیم سیاسی - فرهنگی زد و در چند نوبت، همچون بیعت عقبه که قبل از هجرت انجام گرفت و نیز در فتح مکه با زنان بیعت نمود.^۷ ملاک برتری زن و مرد در پیشگاه خداوند، تقوا معرفی شده است. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» ای مردم ما شما را از مرد و زنی آفریدیم و شما را ملت ملت و قبیله قبیله گردانیدیم تا با یکدیگر را بشناسید؛ گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست؛ خداوند دانا و گواه است.^۸

^۱ نحل: ۵۸ و ۵۹

^۲ عظیمی، نگاهی به حقوق زن در اسلام، ص ۳۱

^۳ نساء: ۱

^۴ مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۱۵۹-۱۶۱

^۵ توبه: ۷۱ و ۷۲

^۶ احزاب: ۳۵

^۷ معین الاسلام، رسالت زن منتظر، ص ۲۲-۲۳

^۸ حجرات: ۱۳

۲. کنترل و نظارت: برای اینکه بتوان رفتار انسانها را اصلاح کرد، باید برنامه‌ای پایدار و اثرگذار برای او ارائه نمود و در ضمن آن، نظارت جامع بر رفتار وی داشت. علاوه بر این باید بر حسن اجرای برنامه‌های تربیتی و اصلاحی، مراقبت جدی داشت و در صورت ضرورت، از مکانیسم «انذار» و «تنبیه» استفاده کرد. همچنین در اجرای دستورات دینی جدیت به خرج داد و در برابر طغیان و قانون‌شکنی کوتاه نیاید. این نظارت جامع از هنجارشکنی و افسادگری در عصر ظهور جلوگیری می‌کند و از طرفی منجر به اجرای دقیق حدود الهی بر روی زمین می‌شود.^۱ «... لا یقوع احد فی ولایتہ بسوط الّا فی حدّ ...» در دوران ولایت او جز به هنگام اجرای حدود الهی، کسی مورد ضرب قرار نمی‌گیرد.^۲

۳. ذکر فضایل اهل بیت و فرهنگ آنان: اگر شخصیت، فضیلت، فکر و فرهنگ امامان معصوم (ع) را بشناسند به آنان علاقه پیدا می‌کنند این علاقه به تبعیت و همسویی می‌کشد. امام رضا (ع) در حدیثی فرمودند: «فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مُحَاسِنَ كَلَامِنَا لَا تَبْعُونَا». پس اگر مردم زیبایی‌های سخن ما را بدانند، بی‌گمان از ما پیروی می‌کنند.^۳ اینکه چگونه نسل نو را با فرهنگ اهل بیت آشنا کرده نکته ظریفی است و باید از تکنیک هنری استفاده کرد. در عرضه محتوای کلام ائمه (ع) به نسل امروز کار رسانه‌ها در این جهت مهم است و متأسفانه ضعیف عمل می‌شود. نوشتن و سرودن درباره فضایل و خوبیهای ائمه و ترویج آنها میان نسل نو، محبت می‌آورد.^۴

۴. توجه به عنایات اهل بیت (ع): پیروان و دوستداران اهل بیت (ع)، مورد عنایت و توجه خاندان پیامبرند. توجه داشتن و توجه دادن به این عنایت و محبت و تکریم، محبت آنان را در دل‌ها ایجاد می‌کند یا می‌افزاید. اهل بیت هواداران‌شان را دوست دارند و آنان را شاخ و برگ درختی می‌دانند که به خودشان مربوط می‌شود، در دنیا گرفتاری‌هایشان را حل می‌کنند، در آخرت از آنان شفاعت می‌کنند و محبتان خویش را از یاد نمی‌برند.^۵ در این زمینه امام صادق (ع) فرمودند: «... و عرفنا شیعتنا کعرفان الرجل اهل بیتہ. ما شیعیان خود را می‌شناسیم، همانگونه که یک فرد، خانواده خود را می‌شناسد.»^۶ با توجه به پیچیدگی تربیت در عصر حاضر و همچنین تلاش بی‌وقفه مهاجمان فرهنگی برای تخریب فرهنگ مهدوی و جلوگیری از اشاعه این فرهنگ،

^۱ کارگر، ده گفتار مهدوی، ص ۱۲۵

^۲ کامل سلیمان، یوم الخلاص، ج ۲، ص ۳-۶

^۳ صدوق، عیون أخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۳۰۷، ح ۶۹

^۴ محدثی، راه‌های ایجاد محبت اهل بیت (ع) در نوجوانان و جوانان، ص ۴۵

^۵ همان، ص ۴۶

^۶ مجلسی، همان، ص ۱۴۶

اهتمام جدی مادران و آشنائی آنان با ساز و کار تربیت نسل مهدوی را می‌طلبد. لذا بدون بهره‌گیری از آداب و دستورات دین، نمی‌توان در تربیت نسل منتظر که یکی از مهم‌ترین تکلیف‌های یک مادر منتظر است، موفق بود.

۳. نتیجه‌گیری:

از رهگذر تحلیل و بررسی عنوان «تکلیف زنان در جامعه منتظر امام مهدی (عج) از منظر آیات و روایات» نتایج ذیل بدست آمده:

۱. در مورد وظایف شیعیان در دوران غیبت امام زمان (عج) موارد زیادی بیان شده که مهمترین آنها شناخت و معرفت امام عصر خویش و یاد اوست.

۲. مسئولیت زن منتظر سنگین‌تر از سایر افراد است. بر اینکه از یک طرف دغدغه خودسازی دارد و از طرف دیگر باید برای اصلاح خانواده بکوشد.

۳. مهم‌ترین مسئولیت زن منتظر تربیت نسل منتظر است و همچنین در رشد و تعالی دینی همسر خود نیز می‌تواند مؤثر باشد.

۴. زنان منتظر ابتدا خود باید عامل به دستورات دینی باشند پس با انتقال ارزشهای دینی به فرزندان و تربیت نسل منتظر در راستای زمینه‌سازی ظهور امام عصر خویش گامی اساسی داشته باشند.

۵. علاوه بر نهاد خانواده که رکن اصلی شکل‌گیری شخصیت فرد در جامعه است، مدرسه نیز به عنوان نهاد تربیتی و آموزشی نقش بسزایی در شکل‌گیری شخصیت فرزندان دارند؛ با توجه به اینکه فرزندان در بیشترین بازه زمانی با پیام‌های مستقیم و غیرمستقیم نهادهای آموزشی رو به رو هستند. بنابراین والدین باید در انتخاب نهادهای آموزشی دقت کافی داشته باشند.

۶. اگر زن و مرد، پایه یک خانواده مهدوی‌ی‌آور را بنا گذارند و در تربیت فرزندان از آداب و دستورات دین استفاده کنند، قطعاً فرزندان منتظر و مهدوی‌ی‌آور نیز خواهند داشت که زمینه‌ساز ظهور می‌شوند.

منابع:

قرآن کریم

- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، **عیون اخبار الرضا (ع)**، بی جا: انتشارات موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۴ ه.ق.
- ۲- _____، **کمال الدین و تمام النعمه**، ترجمه: منصور پهلوان، قم: انتشارات مسجد جمکران، بی تا.
- ۱- بالادستیان، محمد امین؛ حائری، پدرام؛ یوسفیان، مهدی، **نگین آفرینش (۱)**، قم: انتشارات حضرت مهدی موعود (عج)، ۱۳۹۷ ه.ش.
- ۴- خمینی، روح الله، **صحیفه**، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۹۷ ه.ش.
- ۵- دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه**، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ه.ش.
- ۶- دینانی تیلکی، سمیه، **معنای عفاف و حجاب در قرآن**، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی البرز (حوزه هنری)، ۱۳۹۰ ه.ش.
- ۷- سلفیاء، پروین، **دیدگاههای امام خمینی در مورد جایگاه زن**، کنگره بین المللی جایگاه و نقش زن، ۱۳۷۸ ه.ش.
- ۸- **صحیفه سجادیه**، مترجم: حسین انصاریان، تهران: انتشارات پیام آزادی، چاپ بیست و هفتم، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۹- صفری، رومینا، **«وظایف زن منتظر در جامعه امروز»**، نهمین جشنواره علامه حلی (ره)، ۱۳۹۸ ه.ش.
- ۱۰- طباطبایی، محمدحسین، **تفسیر المیزان**، قم: بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبائی، ۱۳۶۳ ه.ش.
- ۱۱- طبرسی، احمد بن علی بن ابی طالب، **الاحتجاج**، بی جا، بی تا.
- ۱۲- عظیمی، زهرا، **نگاهی به حقوق زن در اسلام**، قم: مرکز پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۶ ه.ش.
- ۱۳- فیاضی، مفید، **ذکر نور در حضور مشتاقان ظهور**، قم: مسجد مقدس جمکران، چاپ دوم، ۱۳۸۷ ه.ش.
- ۱۴- قاسمی منفرد، مهدی، **ملکوت زمان در ارتباط با حضرت ولیعصر (عج)**، تهران: فرهنگ مکتوب، ۱۳۸۹ ه.ش.

- ۱۵- کارگر، رحیم، تعلیم و تربیت در عصر ظهور، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ۱۳۸۷ ه.ش.
- ۱۶- _____ دوازده گفتار مهدوی، قم: مرکز تخصصی مهدویت، بی تا.
- ۱۷- کامل سلیمان، یوم الخلاص، بی جا، بی تا.
- ۱۸- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت: دارالحیاء التراث العربی، ۱۴۴۰ ه.ق.
- ۱۹- مجموعه نویسندگان، آئین انتظار، قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۳ ه.ش.
- ۲۰- محدثی، جواد، راهنمای ایجاد محبت اهل بیت (ع) در نوجوانان و جوانان، قم: بوستان کتاب، چاپ چهاردهم، ۱۳۹۶ ه.ش.
- ۲۱- مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن، بی جا، بی تا.
- ۲۲- مطهری، مرتضی، مسئله حجاب، تهران: انتشارات صدرا، چاپ پنجاه و دوم، ۱۳۷۹ ه.ش.
- ۲۳- _____ نظام حقوق زن در اسلام، بی جا، ۱۳۷۴ ه.ش.
- ۲۴- معین الاسلام، مریم؛ غلامی، علی، زن منتظر و منتظرپروری، قم: انتشارات مولف، چاپ بیست و سوم، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۲۵- میرزایی، کاظم، عفاف و حجاب و نقش آن در توسعه امنیت روانی و رفتاری در اجتماع، البرز: سازمان تبلیغات اسلامی (حوزه هنری)، ۱۳۹۰ ه.ش.
- ۲۶- نصوری، محمد رضا، قرآن، امام مهدی (ع) و زنان، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، ۱۳۹۲ ه.ش.
- ۲۷- نعمانی، محمد ابراهیم، الغیبه، بی جا، ۱۳۴۲ ه.ق.
- ۲۸- هاشمی، سیدحسن، قرآن و نقش تربیتی مادر در خانواده، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، بی تا.
- ۲۹- یوسفیان، نعمت الله، مدیریت در خانه و خانواده، قم: انتشارات زمزم هدایت (وابسته به پژوهشکده علوم اسلامی)، ۱۳۸۷ ه.ش.

[Https://www.hadithlib.com](https://www.hadithlib.com)

[Https://www.mahdi313.org \(page.php\)](https://www.mahdi313.org/page.php)

[Https://www.hedayatgav.i](https://www.hedayatgav.i)

[Https://www.hawzah.net](https://www.hawzah.net)